

RESSENYES INDIVIDUALS

CABRÉ, Miriam: *Cerverí de Girona: un trobador al servei de Pere el Gran*, Barcelona – Palma, Universitat de Barcelona - Universitat de les Illes Balears: Publicacions de la UB, 2011, «Blaquerna», 7.

GABRIEL ENSENYAT PUJOL

Universitat de les Illes Balears, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General
gabriel.ensenyat@uib.cat

A partir de treballs seus anteriors sobre Cerverí de Girona, l'autora ofereix una visió de conjunt del trobador, en la qual matisa, amplia i corregeix anteriors punts de vista, però també ens n'ofereix noves interpretacions, a voltes puntuals i en altres de caràcter més general. Aquest plantejament global, expressat en les seves pròpies paraules, vol marcar un «full de ruta» a l'hora d'atansar-se a la figura i l'obra de Cerverí, cosa que creiem que aconsegueix plenament, per tot un seguit de motius que exposarem en les línies que segueixen.

D'antuvi, cal indicar que la poesia de Cerverí presenta una sèrie de característiques definidores. En primer lloc, pel que fa a la fortuna crítica que l'ha acompanyada, com a peça clau sobre els inicis de la «literatura nacional», es va salvar de la visió negativa i decadent que la romanística antiga va difondre sobre els trobadors tardans. En conseqüència, ens trobam davant un poeta situat en la primera línia de la literatura catalana medieval, autor d'una obra considerada, en certa manera, peculiar, ja que, segons la visió més habitual, permetia lectures força ambivalents, amb indicis contradictoris i diversos punts de vista interpretatius. Tot plegat, a cavall entre la tradició trobadoresca i la lírica catalana medieval. Però, com analitza amb solidesa argumental Miriam Cabré, les contradiccions són aparents i formen part del joc literari de Cerverí, l'estudi i la interpretació del qual, òbviament, constitueix l'objecte central del llibre.

En aquest sentit, el primer aspecte a tenir en compte és la condició de poeta cortesà de Cerverí de Girona, el qual també estigué (abans, pel que sembla) al servei dels Cardona, al casal dels quals ja s'havia fet un nom en entrar a la cort.

Una cort, val a dir, que no és la de Jaume I, ja que el rei a qui esmenta en les seves composicions és Pere el Gran, cosa que ens obliga a revisar determinades consideracions anteriors. Hi estigué vinculat des de 1267, quan aquest encara era príncep, fins a la mort de tots dos, esdevinguda, segons sembla (en el cas de Cerverí), el 1285, el mateix any que morí el monarca. Per això, una gran part de la seva obra fa referència als projectes i problemes polítics de Pere el Gran, primer com a infant i després com a rei.

Aquest estatus de Cerverí li permet considerar-se un professional de les lletres, amb plena consciència de ser-ho. Per això, en defensava la posició. Ell era un home de lletres, en la línia dels laics que des del segle anterior s'havien acostat al saber, amb la formació pròpia del cas, diferent de la dels eclesiàstics. Ell mateix ho resumeix en els següents mots: «Sitot latí no say» ('encara que no sé llatí'). Som davant l'escriptor ja no versat en llatí però competent en vernacle, a diferència de segles enrere.

En relació amb la tasca que desenvolupa, fins i tot dóna lliçons sobre els requisits i els perills del seu ofici. Aquests últims, en concret, es deriven de la corrupció i la precarietat de l'ofici de trobador. Per això, cal que sigui íntegre, no llagoter. I, de fet, ell procura donar realment aquesta imatge, ja que la seva condició de poeta cortesà no li impedeix d'ésser alhora honest i crític. El criteri que el guia és el de lloar els bons i blasmar els dolents.

Un altre aspecte a comentar en relació amb el seu ofici és la jerarquia de valors que estableix, segons la qual els trobadors són superiors als joglars. I hi trobam contradiccions aparents sobre el seu punt de vista relatiu als joglars, ja que a vegades els condemna, altres voltes es presenta com un antic joglar o un quasi joglar i, en d'altres, desmenteix que ho sigui. Segurament en tot això hi hem de veure algunes acusacions rebudes en aquest sentit pels seus detractors, que no ens han arribat, i que motivaren la resposta del trobador.

A través de tot plegat, hi detectam la construcció del personatge que es deriva de la seva obra, a base de motius reals i d'aprofitar llocs comuns literaris. És a partir d'aquest segon sentit que s'identifica amb el nom *Cerverí*. Un nom artístic, d'altra banda, assimilat a la seva poesia, d'ací que, expressament, als *Versos proverbials* signi amb un nom que ningú no coneixerà ni identificarà: «can mon nom ausiran, / ne·ls sovendrà de me». I ho fa perquè són uns versos diferents d'aquells que abans havia fet, lleugers i frívols, que havien estat divulgats cantant («leugers e venarsals, / c'ay, en cantan, retrayts»). Però hi ha semblances de to i de contingut, que expressen la doble personalitat del nostre autor.

Un altre aspecte destacat de Cerverí és el coneixement que té de les tendències intel·lectuals contemporànies, renovadores de la tradició. En aquest sentit, el veiem immers en les polèmiques intel·lectuals del seu temps, dins i fora del marc trobadoresc, i molt atent als nous paràmetres culturals. Val a dir que les tendències i la seva influència tindran continuïtat, al contrari del que s'esdevingué amb la seva figura. Per això és l'autor de lírica amb una transmissió més ben documentada i de difusió més àmplia, cosa que el converteix en la

baula de la cadena poètica que el vincula amb la tradició postrobadoresca catalana.

Pel que fa als elements que constitueixen la seva narrativa amorosa, cal assenyalar que aprofita una sèrie de motius literaris i de recursos metodològics d'origen escolar, adaptats dels autors clàssics, i llegits i comentats pels tractadistes medievals. En aquest sentit, l'amor és l'origen de la vocació poètica i de l'adquisició de saviesa de Cerverí, el qual el presenta com una condició *sine qua non* del trobar. És la seva tria preferida a l'hora de compondre els poemes, però, com veurem tot seguit, també es veu compel·lit a tractar altres temes, amb una nòmina remarcable de *razos*. Les circumstàncies personals, lligades a la seva condició àulica, el portaren sobretot a denunciar i mirar de reconduir el declivi moral de la societat, ja que posseïa el saber que li ho permetia. Per això, en un moment determinat abandona la lloança de la dona per convertir-se en àrbitre de la moral a la cort, en flagell dels malvats i en glossador de la doctrina moral i la cortesia. En relació amb tot això que comentam, *La faula del rossinyol*, analitzada al capítol cinquè, ofereix una imatge del protector que després experimenta un gir radical. Ho podem veure al següent capítol, «La lírica del rei», en què Cerverí adopta la figura del moralista.

La matèria política és present a la seva obra amb força cap a la meitat de la dècada de 1270, quan Cerverí vitupera, en els seus sirventesos, Carles d'Anjou, la noblesa catalanoaragonesa (en aquelles saons, revoltada contra la monarquia) i l'infant Ferran Sanxis de Castre, germanastre de Pere, que en aquell moment s'havia convertit en el cap dels nobles sublevats i en aliat dels angevins. A partir de 1276, coincidint amb l'entronització de Pere el Gran, detectam un canvi sobtat en la producció de Cerverí: desapareix el to de crítica agressiva que caracteritzava els sirventesos d'abans i disminueixen notablement les referències evidents a esdeveniments polítics concrets. Tot i així, n'amonesta «alguns», uns destinataris molt específics que hem de suposar situats generalment en un entorn immediat. En arribar a aquest punt, hem de remarcar que els poemes d'aquesta etapa representen més de la meitat del total del corpus de Cerverí.

Quant a l'aspecte qualitatiu, o més qualificatiu, durant aquests darrers deu anys Cerverí ofereix una literatura apropiada per a un entorn reial: tracta temes que considera útils en un ambient cortesà, els quals responen a una moda que prestigia i que ajuden a conformar una imatge desitjada per al rei i, per extensió, per a la cort.

Un altre aspecte important és l'estudi de les tries formals que fa Cerverí, ja que privilegia els models propis de la producció trobadoresca de mitjan segle XIII i les formes innovadores. I les adapta a les necessitats de cada moment. Així, per exemple, resulta molt simptomàtica la importància que a partir de 1276 dóna al *vers*, una circumstància que, juntament amb l'ús ampli que també en fa Guiraut Riquier, porta el *vers* a convertir-se en un gènere amb trets identificatius propis a la tractadística posterior. A partir d'ara aquest esdevé, a través de Cerverí, el nou mitjà per difondre la ideologia que emanava de la cort reial catalana, tothora que

les *cansos* i les peces de ball que havien caracteritzat l'etapa anterior ja havien tingut el seu efecte, mentre que els sirventesos començaven a perdre prestigi. Per contra, el trobador manté de manera moderada l'ús de la *pastorela*.

Així mateix, volem remarcar que un dels aspectes més interessants de l'obra que ressenyam, el constitueix la part dedicada a l'estudi de la cort cultural de Pere el Gran, un aspecte gens tractat. D'antuvi, cal considerar que les corts del segle XIII experimentaren un notori creixement, una diversificació notable i un increment de la maquinària administrativa, cada cop més sofisticada i complexa. Tot això portà cap a una tria d'oficials lleials al rei, atès el context polític del moment i les tensions a tres bandes entre monarquies, noblesa i papat. Recordem que el cas més paradigmàtic del segle XIII, en relació amb aquest aspecte, el constitueix la fundació de la Universitat de Nàpols per part de Frederic II, el 1224, amb la intenció de desempallegar-se de funcionaris eclesiàstics i envoltar-se de laics preparats i fidels que poguessin servir bé els seus interessos en l'enfrontament amb el papat.

En definitiva, ens trobam en un món de tensions, lluites de poder entre els membres de la vella aristocràcia, com a consellers naturals del rei, i els grups emergents, a la recerca de la promoció social i econòmica basada en una carrera administrativa. Si això ho aplicam al cas del nostre trobador, la pregunta és òbvia: el paper de Cerverí en la cort de Pere el Gran ho reflecteix, tot això?

En qualsevol cas, la protecció de la cultura es convertí en un dels elements imprescindibles de la imatge d'un príncep ideal. Per això, a través de les (poques) notícies conegudes i de tot el que podem deduir a partir de les consideracions de Cerverí, cal plantejar una nova política cultural del rei, de la qual sorgeix la poesia política al servei dels interessos de l'infant, així com l'amorosa, en què el monarca és presentat com un expert jutge i coneixedor de la matèria. De fet, sabem que Pere el Gran també exercí de trobador: ell mateix va compondre una *tensó*, adreçada a Peironet, així com unes cobles que realitzà a l'entorn de la invasió francesa de 1285. Cerverí mateix fa referència a l'habilitat del rei com a trobador. Tot plegat, ens porta també a constatar la vàlua real del saber en aquell entorn i si la lírica de Cerverí, durant aquest període, pogué perseguir alguna finalitat més concreta. De fet, a través del trobador, Pere el Gran també assoleix prestigi com a mecenes cortès. En aquest sentit, Cerverí contribueix a crear la imatge de la cort del seu rei com un centre de cortesia.

Finalment, resulten del tot fonamentades i escaients les hipòtesis de reconstrucció cronològica dels poemes que planteja l'autora del llibre. Com que som davant una obra estretament relacionada amb la protecció reial, el fet permet la interpretació en clau històrica de poemes concrets i, per tant, les propostes de datació. També resulta interessant copsar el pes important que tenen en Cerverí els gèneres qualificats de menors per la tractadística posterior.

En definitiva, gràcies a les pàgines d'aquest estudi, gaudim a partir d'ara d'una aproximació molt completa al corpus de Cerverí i de molts dels aspectes que es deriven de la seva extensa obra.

FRIEDLEIN, Roger: *El diàleg en Ramon Llull: l'expressió literària com a estratègia apologètica*, Barcelona - Palma: Universitat de Barcelona - Universitat de les Illes Balears, 2011; «Blaquerna», 8.

JOSEP E. RUBIO

Universitat de València
jerubio@uv.es

El llibre de Friedlein es presenta com una contribució a l'estudi de l'expressió literària en Ramon Llull, una qüestió important des del moment en què Jordi Rubió va clarificar el paper de la literatura en el projecte missional lul·lià (RUBIÓ I BALAGUER 1957). Des d'aleshores, queda clar que l'estudi de l'expressió literària present en algunes obres de Llull és inseparable del coneixement del seu pensament i, específicament, del «nucli dur» de la seua filosofia, l'Art lul·liana, ja que la utilització de determinades formes literàries i retòriques té la finalitat de presentar, des d'una estratègia comunicativa eficaç, uns continguts doctrinals que són al cor de l'obra lul·liana.

Una de les formes literàries més emprades per Llull és el diàleg. L'estudi de Friedlein és especialment interessant perquè aborda amb deteniment aquest gènere que, com queda palés després de la lectura del llibre, és absolutament central en la producció de Llull. Es tracta doncs d'un treball necessari per aclarir la manera com Llull empra estratègies literàries amb una finalitat apologètica. En concret, l'estratègia de presentar el contingut de moltes de les seues obres en forma de ficció dialogada. L'autor considera en primer lloc la inserció dels diàlegs lul·lians en la tradició clàssica i medieval del gènere. A partir de la constatació que les tres tradicions dialògiques de l'Antiguitat clàssica (Plató, Ciceró i Llucià) no exerceixen una influència directa en l'edat mitjana, es planteja la necessitat d'estudiar cada diàleg medieval sobre el rerefons dels diàlegs cristians primerencs. Els pressupòsits metodològics que sustenten l'estudi són sòlids, ja que es preocupa per esbrinar detalladament els criteris de delimitació del diàleg com a gènere per arribar a una definició que siga vàlida per a aquest en la seua forma medieval i veure, posteriorment, com el diàleg lul·lià s'hi ajusta. Del general al particular, la part introductòria assenta doncs els conceptes en joc abans d'entrar a l'anàlisi en detall de cada obra.

En la part dedicada a les característiques del diàleg lul·lià és interessant la relació que s'estableix amb l'Art lul·liana i la forma de preguntes i respostes. Més enllà del context cultural i literari del moment, l'especificitat de l'Art podria explicar algunes característiques del diàleg lul·lià; per exemple, es qüestiona si l'esquema de preguntes i respostes de l'Art pot tenir relació amb el diàleg com a forma literària. Tot i que, al nostre parer, la descripció resumida que es fa de l'estructura d'un «tractat típic de l'Art» és incompleta, la conclusió a què hom arriba (que «el diàleg com a principi de producció textual no sorgeix del principi de preguntes i respostes», p. 65) és correcta. Incompleta perquè no es pot reduir